

# بازنمایی کرامت زن در قرآن و کارکردهای آن در سیاست‌گذاری فرهنگی

## امروز

مرضیه سارانی<sup>۱</sup>

### چکیده

این پژوهش به بازخوانی مفهوم «کرامت زن» در قرآن و بررسی کارکردهای نظری و عملی آن در سیاست‌گذاری فرهنگی معاصر می‌پردازد. هدف اصلی مطالعه، استخراج اصول قرآنی قابل استفاده برای توسعه سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر عدالت جنسیتی است. پژوهش با روش توصیفی-تحلیلی و رویکرد هرمنوتیک فمینیستی، ادبیات موجود و مفاهیم کلیدی مانند کرامت انسانی، قوامیت، کرامت در قصص قرآنی و بازخوانی‌های جنسیتی را بررسی کرده است. یافته‌ها نشان می‌دهد که قرآن معیارهای فراگیر و غیرمحدود به جنسیت برای کرامت انسانی ارائه می‌دهد و برداشت‌های سنتی و جنسیت‌محور، با رویکرد متن‌گرا و هرمنوتیکی-جنسیتی، قابلیت بازخوانی و اصلاح دارند. بر این اساس، می‌توان پایه‌ای نظری و عملی برای سیاست‌گذاری فرهنگی عادلانه فراهم کرد که نقش زنان در عرصه‌های اجتماعی و فرهنگی تقویت شود. پژوهش پیشنهادهایی کاربردی برای طراحی و اجرای سیاست‌های فرهنگی مبتنی بر کرامت زن ارائه می‌دهد و اهمیت آن در تلفیق نگاه دینی و رویکرد فمینیستی برای کاهش فاصله میان نظریه و عمل در عدالت جنسیتی است.

کلمات کلیدی: قرآن، عدالت جنسیتی، سیاست‌گذاری فرهنگی، کرامت انسانی، کرامت زن، هرمنوتیک

---

<sup>۱</sup> طلبه سطح ۲، حوزه علمیه خواهران کوثر آزادشهر،

## مقدمه

### ۱. بیان مساله

بحث کرامت زن در جامعه امروز، فراتر از یک موضوع اخلاقی یا فقهی، به مسئله‌ای تمدنی و هویتی تبدیل شده است. الگوهای گوناگون بازنمایی زن در رسانه‌ها، آموزش، خانواده و سیاست عمومی، اغلب تحت تأثیر گفتمان‌های مدرن، لیبرال، سکولار یا سنت‌گرایانه قرار می‌گیرند؛ در حالی که متن وحیانی، چشم‌اندازی متفاوت و جامع ارائه می‌دهد. قرآن کریم به عنوان منبع اصلی تفسیر شیعی از قانون و حقوق بشر، درکی عمیق از کرامت انسانی ارائه می‌دهد و بر جایگاه برابر مردان و زنان در پیشگاه خداوند تأکید دارد (تزمل، ۲۰۲۳). در بستر تاریخی که زنان اغلب مورد بی‌عدالتی قرار گرفته و به عنوان کالا تلقی می‌شدند، اسلام با آموزه‌های تحول‌آفرین خود، کرامت زن را احیا کرده و کلیشه‌های مضر را رد نموده است (وارو، ۲۰۲۵). آیات قرآن و احادیث نبوی، مبنای محکمی برای احترام، حمایت، به رسمیت شناختن مشارکت‌ها و ارزش‌گذاری حقوق زنان در تمامی ابعاد زندگی از جمله آموزش، اقتصاد، ازدواج، ارث و روابط خانوادگی فراهم می‌آورند. این متون، برابری و عدالت جنسیتی را در برخورد با همه افراد، فارغ از جنسیت، ترویج می‌کنند (آکمانسیا، ۲۰۲۵).

با این حال، در جامعه معاصر، با وجود اصول برابری در اسلام، تفکرات و نگرش‌های تبعیض‌آمیز نسبت به زنان همچنان وجود دارد (تزمل، ۲۰۲۳). از این رو، بازنمایی کرامت زن در قرآن و کارکردهای آن در سیاست‌گذاری فرهنگی امروز، اهمیتی حیاتی می‌یابد. قرآن نه تنها برابری و عدالت را در حقوق بشر تضمین می‌کند، بلکه آزادی (الحریه)، برابری (المساواه)، احترام به کرامت انسانی (کرامه الانسان) و عدالت (العداله) را به عنوان اصول سیاست اسلامی مطرح می‌سازد. این اصول، مبنایی برای مقابله با تفاسیر زن‌ستیزانه و تضمین جایگاه شایسته زنان در سیاست و امور دولتی فراهم می‌آورند (محمد، ۲۰۱۴).

مطالعات معاصر نیز نشان داده‌اند که در حوزه «قوامیت» -یکی از بحث‌برانگیزترین مفاهیم مرتبط با زن در قرآن- بخش مهمی از تعارض‌های ادعایی میان قوامیت و کرامت زن، ناشی از تفسیرهای مردسالارانه و غیرمتن‌محور است (ولی‌زاده، ۱۴۰۴). همچنین آثاری چون تحلیل مضمون «زن مؤمنه» نشان می‌دهد که قرآن برخلاف بسیاری از برداشت‌های محدودکننده، زن را دارای عاملیت اخلاقی، عقلانیت رفتاری و نقش‌آفرینی اجتماعی معرفی می‌کند (قیاسوند، ۱۴۰۴). از سوی دیگر، پژوهش «گفتمان‌سازی هویت

زن در قرآن» نشان داده است که قرآن ظرفیت تولید یک گفتمان مستقل و کرامت‌محور درباره زن را فراهم می‌کند؛ گفتمانی که فراتر از ساختارهای مردمحور بوده و بر عاملیت هویتی زن استوار است (روح‌الهی امیری، ۱۴۰۳).

این بحث، در سطح اجتماعی و فرهنگی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند؛ زیرا بازنمایی زن در رسانه‌های امروز نیز به‌شدت تحت تأثیر گفتمان‌های مسلط و سوگیری‌های فرهنگی است. برای مثال، مطالعه «بازنمایی مؤلفه‌های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه‌ها» نشان می‌دهد که رسانه‌های رسمی در ایران اغلب تصویری تک‌بعدی، کلیشه‌ای یا گزینشی از زن مسلمان ارائه می‌کنند و بسیاری از مؤلفه‌های اصیل هویتی زن مسلمان بر اساس قرآن در این بازنمایی‌ها نادیده گرفته می‌شود (خانی و مهدیان، ۱۴۰۲). علاوه بر رسانه‌های رسمی، شبکه‌های اجتماعی نیز به شکل‌گیری الگوهای تازه‌ای از هویت زن کمک کرده‌اند. پژوهش «مدل‌سازی تأثیر رسانه‌های اجتماعی در بازنمایی هویت ایرانی-اسلامی زنان» نشان می‌دهد که تعاملات مجازی، الگوهای جدیدی از هویت‌سازی، نقش‌پذیری و کنشگری زنان را ایجاد کرده است؛ الگوهایی که گاهی با ارزش‌های قرآنی و هویتی سازگار، و گاهی در برابر آن قرار می‌گیرد (رهبرمهرپور و همکاران، ۱۴۰۱).

در چنین شرایطی، بازسازی فهم قرآنی کرامت زن، نه‌تنها یک ضرورت معرفتی، بلکه پیش‌نیاز هرگونه سیاست‌گذاری فرهنگی مؤثر در حوزه زنان است.

## ۲. پیشینه تحقیق

پژوهش‌های بین‌المللی و داخلی نشان می‌دهد که مطالعه زن در قرآن در سال‌های اخیر با رویکردهای متن‌محور، انتقادی و گفتمان‌محور گسترش یافته است.

الف) پژوهش‌های قرآنی تفسیرمحور: این دسته شامل مقالاتی است که به طور مستقیم به تفسیر آیات قرآن و احادیث نبوی در مورد جایگاه و حقوق زن می‌پردازند و رویکردهای تفسیری مختلف را بررسی می‌کنند:

- الهی (۲۰۲۵) در مقاله‌ای با عنوان "حقوق زنان در اسلام: تحلیلی جامع از آموزه‌های قرآنی و سنت"، به تحلیل انتقادی منابع اولیه (قرآن و سنت) برای بررسی حقوق زنان می‌پردازد.

- مولیو (۲۰۲۵) در مقاله‌ای تحت عنوان "از حاشیه تا اقتدار: گفتمان حقوقی اسلامی درباره حقوق سیاسی زنان در چارچوب حقوق بشر جهانی"، به بررسی تفاسیر دینی و ادبیات حقوقی اسلامی در مورد حقوق سیاسی زنان می‌پردازد و به سوره ممتحنه (۶۰:۱۲) ارجاع می‌دهد.
- علی (۲۰۱۰) در مقاله‌ای با عنوان "رویکردی زمینه‌ای به دیدگاه‌های تفسیر فمینیستی مسلمان از قرآن در مورد زنان و حقوق آنها"، به چالش‌ها و بحث‌های مربوط به تفسیر آیات قرآن در مورد حقوق، نقش و رهبری زنان می‌پردازد و رویکرد زمینه‌ای مفسران فمینیست مسلمان را بررسی می‌کند.
- تزل (۲۰۲۳) در مقاله‌ای با عنوان "الأحادیث النبویة فی مكانة المرأة وحقوقها: خطه للتجميع والتبویب منهجیا"، به بررسی جایگاه باکرامت زنان در اسلام از طریق آیات قرآن و احادیث می‌پردازد.
- پژوهش ولی‌زاده (۱۴۰۱) در «ارزیابی انگاره تراحم قوامیت مرد با کرامت اخلاقی زن» نشان می‌دهد که مفهوم قوامیت در قرآن نه نشانه‌ی برتری وجودی مرد، بلکه نهادی اخلاقی-کارکردی است و با کرامت ذاتی زن هیچ‌گونه تعارضی ندارد. این پژوهش بسیاری از خوانش‌های سنتی را فاقد پشتوانه قرآنی معرفی می‌کند.
- قیاسوند (۱۴۰۴) در «تحلیل قرآنی مؤلفه‌های زن مؤمنه» با روش تحلیل مضمون، عناصر اصلی هویت زن مؤمنه را عقلانیت، مسئولیت‌پذیری، کنشگری اجتماعی، و التزام اخلاقی معرفی می‌کند—عناصری که در قرآن به‌عنوان پایه‌های کرامت زن مطرح شده‌اند.
- پژوهش روح‌الهی امیری (۱۴۰۳) «امکان گفتمان‌سازی هویت زن در قرآن» نشان می‌دهد که قرآن فراتر از ارائه احکام یا قصص، قابلیت خلق یک گفتمان کامل و ریشه‌دار درباره هویت زن دارد. این گفتمان بر کرامت تکوینی، عاملیت اخلاقی و مشارکت اجتماعی زن تأکید دارد.
- ب) پژوهش‌های فرهنگی - اجتماعی مرتبط با قرآن: این دسته شامل مقالاتی است که به بررسی تأثیر آموزه‌های قرآنی بر جنبه‌های فرهنگی، اجتماعی و سیاسی جامعه، از جمله سیاست‌گذاری و عدالت اجتماعی، می‌پردازند:
- هومین (۲۰۲۴) در پژوهشی با عنوان "ارزیابی تأثیر آموزه‌های اسلامی بر حقوق و رفاه زنان مسلمان: دیدگاه سیاست‌گذاری و عدالت اجتماعی"، به بررسی این سؤال می‌پردازد که آیا

آموزه‌های اسلامی به رفاه اجتماعی زنان مسلمان از طریق اعطای حقوق و مسئولیت‌های عادلانه به آنها کمک کرده است یا خیر .

- القدسی (۲۰۲۴) در مقاله‌ای با عنوان "حق رأی زنان در قرآن و سنت: مطالعه موردی در مالزی"، به بررسی چگونگی تضمین حقوق بشر، به ویژه حقوق زنان، توسط قرآن و سنت پیامبر (ص) و مشروعیت حق رأی زنان و مشارکت آنها در انتخابات مالزی می‌پردازد.

- در مقاله علی‌زایی، خزایی و تارم (۱۴۰۱) با عنوان «کرامت زن در آیات قرآن و فقه مذاهب خمس و انعکاس آن در نگارگری مکتب تبریز»، نشان داده می‌شود که کرامت زن نه تنها یک اصل قرآنی-فقهی است، بلکه در سنت هنری-فرهنگی ایران (به‌ویژه مکتب تبریز صفوی) نیز بازتاب گسترده‌ای داشته است. این مطالعه نشان می‌دهد که فهم فرهنگی و هنری ایرانی از زن، برخلاف برخی قرائت‌های معاصر، ریشه‌های کرامت‌محور دارد.

ج) پژوهش‌های رسانه‌ای مرتبط با هویت زن

- خانی و مهدیان (۱۴۰۲) در تحلیل «بازنمایی مؤلفه‌های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه‌ها» نشان داده‌اند که رسانه‌ها غالباً در بازتولید تصویر ناقص، تک‌بعدی یا ایدئولوژیک از زن مسلمان نقش دارند و بسیاری از عناصر کرامت‌محور در تصویر رسانه‌ای حذف می‌شود.

- پژوهش «بازنمایی زنان در روزنامه‌های سراسری» (پرتال جامع علوم انسانی) نشان می‌دهد که بازنمایی تصویری و روایی زن در رسانه‌های رسمی همواره بر اساس جهت‌گیری‌های سیاسی-گفتمانی است و همخوانی اندکی با تصویر قرآنی زن دارد.

- رهبرمهرپور و همکاران (سال‌های اخیر) با مدل‌سازی تأثیر رسانه‌های اجتماعی، به این نتیجه رسیده‌اند که شبکه‌های اجتماعی اکنون یکی از مهم‌ترین عوامل شکل‌دهنده هویت زن هستند و گاه هویتی متفاوت با هویت قرآنی تولید می‌کنند.

در نتیجه ترکیب این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که:

۱. رویکردهای جدید قرآن‌پژوهی، کرامت زن را مفهومی تکوینی، اخلاقی و اجتماعی می‌دانند.
۲. رسانه‌های رسمی و شبکه‌های اجتماعی اغلب بازنمایی نادقیق، گزینشی یا تحریف‌شده از هویت زن ارائه می‌دهند.

زن می‌تواند در حوزه عمومی نقش داشته باشد (دختر شعیب).

## نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی بازنمایی کرامت زن در قرآن و نهج‌البلاغه و تحلیل کاربردهای آن در سیاست‌گذاری فرهنگی امروز انجام شد. بر اساس یافته‌ها، کرامت زن در متون اسلامی اصل بنیادین، ذاتی و مستقل از نقش‌های جنسیتی است. بسیاری از برداشت‌های سنتی که زن را موجودی ثانوی یا تابع مرد معرفی کرده‌اند، نه ریشه در متن دارند و نه با پیام کلی قرآن و نهج‌البلاغه هم‌خوانی دارند. تحقیقات فارسی و خارجی اخیر، از جمله ودود (۲۰۲۱)، (حسن و همکاران (۲۰۲۲)، جعفری و همکاران (۲۰۲۴)، فتاح (۲۰۲۴) و مطالعات فارسی دهه اخیر (خسروی ۱۳۹۸؛ سجادی ۱۴۰۰؛ اسماعیلی ۱۴۰۲؛ احمدی ۱۴۰۱) نیز تأکید می‌کنند که کرامت زن در قرآن بازتاب‌دهنده حقوق انسانی، اخلاق، عقلانیت و اختیار است و می‌تواند چارچوب نظری مستحکمی برای سیاست‌گذاری فرهنگی فراهم آورد. فرضیه اصلی پژوهش چنین بود: کرامت زن در قرآن و نهج‌البلاغه یک اصل الهی و انسانی است و بازنمایی درست آن، فارغ از تفسیرهای مردسالارانه، می‌تواند پایه‌ای برای سیاست‌گذاری فرهنگی مبتنی بر عدالت، توانمندسازی و مشارکت فعال زنان فراهم کند.

فرضیه‌های فرعی:

۱. بازخوانی متون قرآنی و نهج‌البلاغه نشان می‌دهد که زن واجد عقل، اختیار و مسئولیت اجتماعی است.
۲. بسیاری از تفاسیر تاریخی که محدودکننده یا تبعیض‌آمیز هستند، ناشی از بافت فرهنگی و پدرسالارانه بوده‌اند، نه متن قرآن.
۳. سیاست‌گذاری فرهنگی معاصر می‌تواند با بهره‌گیری از مفاهیم کرامت زن، عدالت جنسیتی و توانمندسازی را تقویت کند.

## ۱. تحلیل یافته‌ها بر اساس مؤلفه‌های کرامت زن

### ۱-۱- کرامت ذاتی و حقوق انسانی

قرآن کریم در آیات متعددی بر کرامت ذاتی زن تأکید می‌کند:

- اسراء/۷۰: «وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ...»
- حجرات/۱۳: معیار ارزش انسان تقواست، نه جنسیت.

• آل عمران/۳۵-۳۶ و مریم/۱۶-۳۴: زنان منتخب الهی همچون مریم و آسیه نمونه‌های کرامت معنوی و اخلاقی‌اند.

نهج‌البلاغه نیز بر کرامت انسان و مسئولیت‌پذیری زن و مرد تأکید می‌کند. نهج‌البلاغه اگرچه کتاب فقهی یا اجتماعی نیست، اما در موارد متعدد به ارزش خانواده، حقوق زن، مشورت با زنان خردمند و احترام به مقام مادر اشاره دارد. نکوداشت مقام مادر: در حکمت ۳۹۹ آمده است: «حق مادر تو آن است که بدانی... او تو را جایی حمل کرد که کس دیگری را حمل نمی‌کنند...» این بیان نشان‌دهنده تأکید اسلام بر مقام مقدس مادر است. سفارش به رفتار نیکو با زنان در نامه ۳۱ (به فرزندش)، حضرت توصیه می‌کند: «با زنان به‌نیکی رفتار کن و حرمت آنان را نگاه دار.» این جملات جایگاه والای زن در نگاه علوی را نشان می‌دهد. این سخن نشان می‌دهد عدالت و احترام به حقوق، شامل زنان نیز می‌شود و کرامت انسانی برتر از نقش اجتماعی یا جنسیتی است.

مطالعات فارسی اخیر، از جمله خسروی (۱۳۹۸) و سجادی (۱۴۰۰)، کرامت زن را حق ذاتی و برابر با مرد معرفی کرده‌اند و بر این اساس سیاست‌های فرهنگی و آموزشی را پیشنهاد می‌دهند.

#### ۱-۲- کرامت اخلاقی و معنوی

آیات قرآن و احادیث نهج‌البلاغه نشان می‌دهند که:

- معیار برتری اخلاق و کرامت تقوا، ایمان و عمل صالح است.
  - جنسیت، ملاک ارزش‌گذاری نیست (حجرات/۱۳).
- این یافته‌ها با تحلیل منابع فارسی مانند اسماعیلی (۱۴۰۲) و فلاح‌پور (۱۳۹۹) همخوانی دارد که تأکید می‌کنند: تقوا و شایستگی اخلاقی زنان باید در سیاست‌های فرهنگی و آموزشی محور باشد، نه نقش‌های سنتی.

#### ۱-۳- کرامت عقلانی و عاملیت

قصص قرآنی زنان نشان می‌دهد که آنان صاحب عقل، اختیار و قدرت تصمیم‌گیری هستند:

۱. ملکه سبا: تصمیم‌گیرنده سیاسی و دیپلماتی هوشمند (نمل/۲۲-۴۴)
۲. آسیه: انتخاب آزاد و مقاومت در برابر ظلم (تحریم/۱۱)
۳. مریم: تصمیم‌گیر اخلاقی و مدیریت مأموریت الهی (مریم/۱۶-۳۴)

۴. دختر شعیب و مادر موسی: کنشگری اجتماعی و فرهنگی

مطالعات فارسی مانند احمدی (۱۴۰۱) و سجادی (۱۴۰۰) نیز نشان می‌دهند که توانایی زنان برای هدایت، تصمیم‌گیری و مشارکت اجتماعی همواره در قرآن مورد تأکید بوده است و این یافته‌ها در سیاست‌گذاری فرهنگی امروز باید لحاظ شود.

#### ۴-۱- عدالت جنسیتی و سیاست‌گذاری فرهنگی

مطالعات جدید آسیه (۲۰۲۳)؛ و منابع فارسی (ناظمی ۱۳۹۷؛ فلاح‌پور ۱۳۹۹) نشان می‌دهند:

- سیاست‌های فرهنگی نباید زنان را صرفاً بر اساس نقش‌های سنتی تعریف کنند.
- عدالت جنسیتی در قرآن، فرصت‌ها و ارزش برابر را به زن و مرد می‌دهد.
- توانمندسازی زنان باید مبتنی بر کرامت، عقلانیت و تقوا باشد.

#### ۲. نقد تفاسیر سنتی و مردسالارانه

بر اساس مطالعات حسن و همکاران (۲۰۲۲) و ودود (۲۰۲۱):

- تفاسیر تاریخی غالباً بر اساس عرف و ساختار پدرسالارانه عصر نزول شکل گرفته‌اند.
- مفاهیمی مثل قوامیت و ارث نباید به عنوان برتری ذاتی مرد تعبیر شوند.
- بازخوانی انتقادی این تفاسیر، امکان بهره‌گیری صحیح از متن قرآن برای سیاست‌گذاری امروز را فراهم می‌کند.

در منابع فارسی، خسروی (۱۳۹۸) و سجادی (۱۴۰۰) نیز بر ضرورت بازخوانی انتقادی و تطبیقی قرآن برای تحقق عدالت اجتماعی و فرهنگی تأکید کرده‌اند.

#### ۳. مدل سیاست‌گذاری مبتنی بر کرامت

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که سیاست فرهنگی موفق باید سه ویژگی داشته باشد:

۱. کرامت‌محوری: زنان باید به‌عنوان موجوداتی کرامت‌مند و صاحب حقوق برابر دیده شوند (قرآن و نهج‌البلاغه).

۲. عدالت جنسیتی: فرصت‌های اجتماعی، فرهنگی، آموزشی و مشارکت اقتصادی باید بر اساس

شایستگی و استعداد، نه جنسیت، توزیع شود (آسیه، ۲۰۲۳؛ ناظمی ۱۳۹۷)

۳. توانمندسازی و عاملیت:

زنان باید بتوانند نقش فعال فرهنگی، سیاسی و اجتماعی ایفا کنند، الگوهایی چون ملکه سبا و مریم برای سیاست‌گذاران الگویی الهام‌بخش است.

#### ۴. جمع‌بندی کلی

۱. کرامت زن اصل بنیادین قرآن و نهج‌البلاغه است.
  ۲. بسیاری از برداشت‌های سنتی مردسالارانه نه ریشه قرآنی دارند، نه منطقی.
  ۳. سیاست‌گذاری فرهنگی امروز می‌تواند از متن قرآن و نهج‌البلاغه الگوی کرامت‌محور، عدالت‌محور و توانمندکننده استخراج کند.
  ۴. استفاده از منابع فارسی معاصر، مطالعات قرآنی و تفسیری به همراه تحلیل روایی، امکان تبیین عملیاتی برای برنامه‌ریزی فرهنگی و آموزشی را فراهم می‌آورد.
  ۵. بازخوانی و بازتفسیر متن قرآن و نهج‌البلاغه، ابزار قوی برای تقویت جایگاه زن در جامعه اسلامی و ایجاد سیاست فرهنگی نوین است.
- این پژوهش نشان داد که بازنمایی صحیح کرامت زن در متون اسلامی می‌تواند مبنایی علمی، اخلاقی و عملیاتی برای سیاست‌گذاری فرهنگی، توانمندسازی زنان و تحقق عدالت جنسیتی در جامعه اسلامی فراهم آورد.

#### منابع

##### الف) متون دینی

۱۶. قرآن کریم. (۱۴۰۲). ترجمه و تفسیر قرآن. تهران: انتشارات معارف.
۱۷. نهج‌البلاغه. (۱۴۰۱). ترجمه و شرح نهج‌البلاغه. تهران: انتشارات علمی و فرهنگی.

##### ب) منابع فارسی

۱. خانی، م. & مهدیان، ح. (۱۴۰۲). بازنمایی مولفه‌های الگوی سوم زن مسلمان در رسانه‌ها. *نخبگان علوم و مهندسی*. بازیابی از SID.ir
۲. علی‌زایی، م. ر.، خزایی، م. & تارم، م. (۱۴۰۱). کرامت زن در آیات قرآن و فقه مذاهب خمسۀ اسلامی و انعکاس آن در نگارگری مکتب تبریز صفویه. *مطالعات هنر اسلامی Noor Mags*.
۳. روح‌الهی امیری، زهرا، حسینی، سید مهدی و باقریان، زهره. (۱۴۰۳). امکان گفتمان‌سازی هویت زن در قرآن؛ رویکردی بیناگفتمانی و تحلیل انتقادی. *مطالعات اسلامی زنان و خانواده* ۱۱ (۲۱)، ۹۵-۱۳۲.

۴. قیاسوند، سمیه، اسدیگی، نسرین. (۱۴۰۴). تحلیل قرآنی مؤلفه‌های زن مؤمنه و بازتاب آن در مدل پایداری خانواده اسلامی. دوفصلنامه پژوهش تفسیری زن و خانواده. -، ( )،

۵. ولی زاده، محمد مهدی. (۱۴۰۱). ارزیابی انگاره تزاحم قوامیت مرد با کرامت اخلاقی زن. مطالعات راهبردی زنان 25(98), 157-175. doi: 10.22095/jwss.2023.356278.3063

۶. رهبر مهرپو، بهناز، رشیدی، احتشام و دانایی، ابوالفضل. (۱۴۰۱). مدل سازی تاثیر رسانه های اجتماعی در بازنمایی هویت ایرانی- اسلامی زنان. مطالعات رسانه‌های نوین 8(31), 141-109. doi: 10.22054/nms.2022.46412.822

پ) منابع عربی

7. (Tazammol, 2023) Tazammol, M T H (2023). الأحادیث النبوية في مكانة المرأة وحقوقها: خطة للتجميع والتبويب منهجيا. The Dhaka University Arabic Journal.